

kozók körében, és mint a vállalt feladatot, teljes korszakot hiánytalanul feldolgozó összegzés a nemzetközi kutatásban is egyedülálló. Nem véletlen tehát, hogy V. Ecsedy Judit munkáját az MTA BTK Irodalomtudományi Intézete az interdiszciplináris reneszánsz-barokk kutatás messterének nevét viselő kitüntetéssel, Klaniczay-díjjal jutalmazta.

NÉMETH S. KATALIN

Dani Erzsébet, Székelyföldi intézményi sors, két meghatározó kulturális közgyűjtemény történetének tükrében, [Budapest], Argumentum, [2015], 339.

Rendhagyó módon érdemes olvasni Dani Erzsébet adatgazdag, kéziratoss és nyomtatott forrásokon alapuló könyvét: előbb a végén található *Összefoglalás és következtetések* című fejezetet, majd pedig az előtte lévő, sokkal terjedelmesebb intézménytörténeti részt. Nem azért, mintha ez a sorrend mutatná a kötet erőnyeit, hanem azért, mert a konklúziókkal való szembenézés felerősíti az esetleírásokból kitűnő, a történelem hullámveréseinek kített gyűjtemények és kezelők – irányítók, valamint tudományos feldolgozók – nehéz és változatos sorsát.

Az említett összegző fejezetben a szerző szót ejt a határon túli és a hazai kultúra egységéről, összetartozásáról, a két intézménytörténeti rész terjedelmi különbségének okáról, a felhasználható források hiányosságairól, amit a közös sors eredményei, nehézségei és képzetelenségei egyensúlyoznak ki. A múzeumra és a könyvtárra egyaránt jellemző a nemzeti kultúrához ragaszkodó helytállás, meg az ár is, amit ezért, kisebbségi sorba kerülve fizettek. Vezetőik eddigi működésük alatt végig (helyi) érdekek és (távolabbi) ellenérdekek között kényszerültek jobb-rosszabb hatékonysággal kormányozni mindkét intézményt, s ehhez a dichotómiához járult a kétszeres impériumváltozás után az „államcsere” számtalan új kényszere. A szerző mindennek leszögezése után azt is megállapítja, hogy a Székely Nemzeti Múzeum kezdeti története, eltekintve az alapítást kísérő Zathureczky Emiliától és Vasady Nagy Gyulától, akiket méltató szavakkal említ, nem a leg-

jobbakat mutatja mindenkori vezetéséről, sem a fenntartó közösség támogatásáról. Az utóbbi megnyerése legalább akkora feladat volt, mint maga az alapítás hivatalos része. A múzeum évtizedei ellentétes vonásokat mutatnak: a megszűről jött, szakmailag is rátermett múzeumőr elüldözésétől, a gyűjtemény bemutatását lehetővé tevő épület, valamint az állami segély eléréséig, amelyhez a szűkebb régió anyagi segítsége is hozzájárult. A két világháború közötti időszakból Csutak Vilmos neve emelkedik ki, aki úgy csatlakozott az új nemzeti követelményekhez, hogy közben megőrizte a múzeum magyar jellegét. Herepei János szerepe Csutakénál sokkal ellentmondásosabb, a front elől menekített gyűjtemény pusztulása is az ő nevéhez kapcsolódik. A második világháború utáni államosítás és a korábbinál súlyosabb kisebbségi helyzet újabb veszteségeket, másféle alkalmazkodást kívánt, de a történelem megpróbáltatásai ellenére is magyar intézmény maradt az 1990-es évet követően. A Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár a múzeumtól eltérően soha nem volt önálló, története az anyaintézetéhez kapcsolódik. De a hatalomváltás, majd a második világháború utáni államosítás ennek ellenére hasonló körülményekkel járt, ahogy az 1990 utáni, ismét magyar intézménnyé válás. Köszönhető mindez az előző évtizedek eltökélten megőrzött azonosság tudatának: „Ezeréves magyar tudatot nem lehet 60 év alatt kiirtani” – ahogy a szerző megállapítja.

A két színhely tehát Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely, egy múzeum és egy könyvtár. Mindkét intézmény hagyományosan és perspektivikusan is a kultúra tárgyi és szellemi értékeinek gyűjtő, feltáró és szolgáltató/megismertető helye, a hasonló intézmények száma, minősége, változatossága nagymértékben jellemzi azt a földrajzi egységet, amely életre hívta és működését biztosítja.

A szerző bevezetőjében nagyon helyesen rámutat arra, hogy a magyar intézménytörténet – legyen az kulturális, politikai vagy gazdaságtörténeti megközelítésű – nem vizsgálható csak a trianoni határokon belül, hiszen főleg a kiegyezés után a történelmi Magyarország területén számtalan olyan kulturális és/vagy művészeti

intézményt hoztak létre, amelyek alapításuk idején az egységes magyar kultúra részei voltak, az 1918 utáni helyzetben pedig többnyire az újonnan létrejött vagy megnagyobbodott területű országok időben első intézményei közé tartoztak. Közülük is kiválik a 2015-ben száznegyven éves, Székely Nemzeti Múzeum nevet viselő gyűjtemény, létrejöttének teljesen magánjellegű indítékával. És bár a történelmi változások a kötetben tárgyalt két, határon túl rekedt intézmény életében is otthagyták nyomukat, a digitális világ elterjedése, élővé válása ismét lehetővé teszi a közös kulturális együttműködést. A múzeum létrejöttében szerepet játszott az alapítói szándék és egy, a működés kezdeteinek biztosítását megvalósító tanár, a már említett Vasady Nagy Géza.

Az olvasónak tanulságos szembesülnie a múzeumalapítás nemes céljával, közösség és kultúra egymáshoz rendelésével, az éltető szándék és az azt lehetővé tevő szakértelem találkozásával. Valamint avval a folyamattal, ahogy a dolgok rendje szerint az új intézmény kiteljesíti és evvel túl is haladja az alapítók kezdeti elképzeléseit, amit nevének véglegessé válásával is alá lehet támasztani: Cserey-gyűjtemény, Cserey-múzeum, Cserey Székely Múzeum, Székely Nemzeti Múzeum. Közben a helyét is megváltoztatta: 1879-ben Imecsfalváról Sepsiszentgyörgyre került.

Dani Erzsébet részben minieletrajzok segítségével tárgyalja a múzeum történetét: Vasady Nagy Géza, Benke István, Domján István, László Ferenc, Csutak Vilmos, Herepei János, Szabédi László és Székely Zoltán nevei fémjelzik az elmúlt évtizedeket. A biográfiákban megragadott történetiség egyáltalán nem állja útját annak, hogy a szerző meg ne örökítse a múzeum hírének növekedését Miletz János tudósításától kezdve, vagy hogy ne közöljön, magyarázzon különféle leltár részleteket, amelyek a gyarapodás lépcsőit mutatják. Az egyes vezetőket beszerzéseik és szervezőmunkájuk alapján is mérlegeli, a helyi társadalom ambivalens viszonyulását a kezdeti időszakban, majd a Herepei-korszakban is sokat sejtetően érzékelteti; korabeli regények és újságcikkek olvasói pontosan tudhatják, sejtethik milyen kellemetlenségekkel szembesülhettek a múzeum vezetői.

Kiemelésre érdemes a László Ferenc és Csutak Vilmos nevével jellemezhető időszak, amely a sok nehézség ellenére is fejlődést hozott a múzeum életébe. Mindketten képzettek és elkötelezetten munkálkodtak, amire bizony nagy szükség volt. Az ő idejük alatt kapott az intézmény önálló épületet, nőtt a gyarapodása, bővültek a tudományos kapcsolatai, de nekik kellett szembenézni az első világháború eseményeivel és következményeivel, amelyek, bár nyom nélkül nem, de mégis viszonylag megkímélték a gyűjteményt. Trianon után a múzeum Romániába került, egyik napról a másikra megváltozott nemzeti igények közé. Mégis az 1936-ig, Csutak Vilmos haláláig tartó évek az egyik legvirágzóbb időszakává váltak, annak ellenére is, hogy az új környezet hatására – finoman szólva – elmentmondásos készletek között kellett tovább működni. A szerző részletesen vizsgálja és értelmezi ezt az időszakot. Problémaérzékenysége mutatkozik meg a Herepei-vezetés tárgyalásában, valamint az időlegesen újból Magyarország tulajdonába került intézmény körüli csatározásokban is. Herepei János nevéhez „fűződik” a múzeum igen értékes részének pusztulása, amelyről ugyancsak körültekintő értelmezés olvasható, részben az erről már megjelent szakirodalom bevonásával. Újabb próbatételt jelentett a múzeum életében a visszatagozódás Románia intézményei közé, immár politikai fordulattal is kombinálva. Ezt a helyzetet Szabédi László vezetése alatt sikerült konszolidálni. A tudományos munka ebben az időszakban kezdődött újra. Az 1945 utáni helyzet azonban az első világháború utáninál is nehezebb feladatokat hozott. A szerző bemutatja és érzékelteti, hogy a negyvenes évek végétől erőltetett asszimilációs politika milyen közigazgatási változásokkal, közgyűjteményi veszteségekkel járt, aminek következtében az ötvenes évek elejére a sepsiszentgyörgyi múzeum maradt meg egyedül magyar tudományos intézményként. A múzeumot 1990-ig vezető Székely Zoltán kényszerek közé szorított élete és szakmai teljesítménye kétféle lett, nem is lehetett másmilyen. A diktatúra kettős elnyomásának kitett múzeumi életébe utólag bepillantani szinte hátborzongató. Az 1989-es változás a politikai fordulat után egy pillanatról a másikra ment

végbe, a megváltozott körülmények, a személyi összetétel átalakulása egy új korszak kezdetét jelentette.

A Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárának története az 1600-as évek második felében kezdődött 46 ajándékkönyvvel. A könyvtár állománya sokáig hasonló forrásokkal gyarapodott, de első rendezésére csak 1880–1890 között került sor. Dani Erzsébet főleg a korábbi szakirodalom megállapításait segítségül véve írja le a könyvtár korai történetét, sorolja fel azt a 17 tékát (részgyűjteményt), amely az állományt adta. A működés részletesebb tárgyalása az 1870-es évektől lehetséges, amikor a kollégium értesítőiben foglalta össze a tanítási éveket. Ezek a gyűjtemény alakulását, eseményeit, személyi változásait nyomon követhetően tartalmazzák. Tanulságos és elgondolkoztató az új iskolaépület létrehozatalának kálváriájáról olvasni. Az országhatár változása a könyvtár életében mélyreható negatív változásokat hozott, amelyek azonban részleteikben meg sem ismerhetők, mivel egy alkalom kivételével 1918 után az értesítő megjelenítésére nem nyílt lehetőség, ráadásul a korabeli levéltári anyag is ismeretlen helyre került az iskola falai közül. Hasonló, vagy még nagyobb hatású nehézségeket okozott a második világháború után az 1948-as államosítás: a könyvtárt leválasztották a kollégiumtól, megmaradása is kétségessé vált, állományának gyarapodására semmilyen lehetőséget nem kapott. Mindemellett „látogathatatlan” állapotában a könyvek rendezésére mégis nyílt mód, s az olvasó sok újdonsággal szembesülhet a romániai könyvtári élet közelmúltjának rejtelméből. A jelen helyzetét a Székely Nemzeti Múzeumhoz hasonlóan a helyi és magyarországi, magyar nyelvű, valamint a helyi közönség igényei és támogatása szabják meg.

A kötet mellékletei is igen tanulságosak: a múzeum régi magyar könyveinek jegyzéke, a zártta nyilvánított, elsősorban történelmi, de szépirodalmi műveket is tartalmazó könyvek felsorolása, amelyek között például – amint a szöveges részből kiderül – Arany János *Toldija*, illetve a táblázat szerint egy Bukarestben 1947-ben kiadott, *Tito in România* című kötet is volt, ékes példajaként a szocialista blokkon belüli „példa-

követésre”. S mintegy kontrasztként jellemezve a viszontagságokat, fennállásuk kacskaringós állomásait és legjobb munkatársaik helytállását: az 1848–49-es, nyugodtan nemzeti kincsnek nevezhető kiadványok elszállítási listája, a Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárának digitalizálta anyagaival párhuzamba állítva.

BUDA ATTILA

Die Hungarica Sammlung der Franckeschen Stiftungen zu Halle, Teil 2A–2B, Handschriften, Herausgegeben von Brigitte Klosterberg und István Monok, Bearbeitet von Zoltán Csepregi, Budapest, MTA Könyvtár és Információs Központ, 2015 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez = Materialien zur Geschichte der Geistesströmungen des 16.–18. Jahrhunderts in Ungarn, 39/1–2), XXIV, 1158, [1] p. HU ISSN 0230-8495, ISBN 978-963-7451-25-6

Az utóbbi két évtizedben többször hallhattunk, olvashattunk arról, hogy az írott és nyomtatott kora újkori hungarikumok kutatása a kelet-németországi Halle an der Saale városában nagy lendületet vett. A magyar művelődéstörténet 18. századi alakulásában is fontos szerepet játszó oktatási és kulturális centrumban található ugyanis például a pietizmus fellegvárának tartott, August Hermann Francke (1663–1727) által 1698-ban életre hívott árvaház jogutóda, a ma Franckesche Stiftungen (Franckei Alapítványok) nevet viselő kulturális intézmény- és épületkomplexum, ahol a történeti gyűjteményekben több ezer magyar vonatkozású kéziratos dokumentumot és nyomtatványt is őriznek. Az eltelt mintegy húsz évben megkezdődött és mára lezajlott az Alapítványok egymillión felüli könyvtári és levéltári egységet kitevő történeti anyagának szisztematikus, a teljesség igényével és az autopszia módszerével történő átvizsgálása. A feltárás eredményei különböző katalógusok formájában láttak napvilágot. Először az árvaház könyvkereskedésének felügyelője, Jacob Gottfried Bötticher (1692–1762) által a könyvtárnak adományozott, közel tizenháromezer darabos portrégyűjtemény magyar szempontú feldolgozása valósult meg. (Ennek magyar vonatkozású,